

*Bezbednost SFRJ
i opštenarodna odbrana*

Antimilitaristička obeležja Titovog koncepta odbrambenog organizovanja socijalističkog društva

Pukovnik dr EJUB KUČUK

Antimilitaristička obeležja Titovog vojnog mišljenja i delovanja determinisana su njegovim revolucionarno-marksističkim poimanjem čoveka i društva. Stoga je njegovo vojno delo sredstvo afirmacije subjektiviteta ljudi i naroda.

Titova teorijska i praktična orijentacija ispoljava se u njegovom odnosu prema ratu, kao načinu razrešavanja međudržavnih suprotnosti, vojnim subjektima, vojnim oblicima i vojnoj organizaciji oslobodilačkog i odbrambenog rata i socijalističke revolucije, kao i ulozi vojne sile u socijalističkom preobražaju društva. Centralni značaj u tom kontekstu, imaju shvatanja naroda kao subjekta rata, revolucije i odbrane socijalističkog društva. Celokupna Titova vojna aktivnost prožeta je težnjom da se narod na taj način što više izrazi. Stoga je Titovo vojno delo nezamenjiva orijentacija u prevazilaženju kako militarizma *nach aussen*, tako i militarizma *nach innen*.

Svoje opredeljenje Tito je najpotpunije iskazao u izgradnji koncepcije i sistema opštenarodne odbrane. Njihovu suštinu čini podruštvljavanje vojnih, odnosno odbrambenih aktivnosti koje su tradicionalno bile monopolisane od strane države. Za njega je demilitarizacija odbrambene sfere nerazdvojno povezana sa razvojem socijalističkog samoupravljanja. Na toj osnovi Tito gradi i razvija oružane snage. Jugoslovenska narodna armija i Teritorijalna odbrana su dva osnovna oblika jedinstvene vojne organizacije jugoslovenskog socijalističkog društva. U njima poznato načelo da »svaki građanin bude vojnik i svaki vojnik građanin – dobija realni smisao i sadržaj«. Jugoslovenska narodna armija po njenim socijalnim obeležjima (nastanak i razvoj, odnos prema društvu, klasna obeležja komandnog kadra, karakter unutrašnjih odnosa, vrednosno-politička i kulturna obeležja) bitno se razlikuju od klasičnih, militarističkih oblika vojne organizacije. Ona je za Tita bila i ostala nerazdvojni deo naroda.

TITO KAO VOJNI DELATNIK I MISLILAC

Antimilitaristička obeležja Titovog vojnog mišljenja i delovanja proističu iz njegovog poimanja čoveka i društva. Tito je, pre svega, revolucionarni marksista. Njegovo vojno delo je, stoga, izraz i sredstvo istorijskog procesa oslobađanja radničke klase. Njime se afirmiše subjektivitet ljudi i naroda, tako da se istorija ne stvara mimo njih i u suprotnosti sa njihovim interesima.

Celokupan vojnopraktični i vojnoteorijski rad Josipa Broza Tita neposredno je uslovljen istorijskom potrebom radničke klase, naroda i narodnosti Jugoslavije da vode oslobodilački rat, socijalističku revoluciju i organizuju odbranu i dalji razvoj njihovih tekovina.

Titovo vojno stvaralaštvo trajalo je više od četiri decenije. U tom periodu suočava se sa sledećim osnovnim problemima značajnim za njegovo vojno mišljenje i delovanje:

- problemima koji se tiču vojnog koncepta narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije (narodnih ustanaka, partizanskog rata i kombinovanog, frontalnog i partizanskog rata), stvaranja oružanih snaga i izgradnje ratne veštine u toku drugog svetskog rata i u specifičnim jugoslovenskim društvenim, političkim i vojnim uslovima;

- problemima koji se tiču odbrane i zaštite nezavisnosti socijalističkog samoupravnog društva, u uslovima postojanja vojno-političkih blokova, trke i naoružavanja, naučno-tehnološke revolucije i permanentnih spoljnih pretnji, i, u vezi s tim, s problemima koji se tiču izgradnje i razvoja koncepcije i sistema opštenarodne odbrane;

- mogućnostima i realnošću raznovrsnih ratova u savremenom svetu, pa i između socijalističkih zemalja.

Tito je ispoljio izuzetan teorijski i praktičan angažman u odnosu na sve te pojave, sagledavajući ih sa stanovišta političke i vojne strategije društvenih snaga koje se bore za socijalistički preobražaj savremenog sveta. Malobrojne su vođe komunističkih partija i socijalističkih revolucija koji su bili u mogućnosti da, u tako različitim istorijskim situacijama, trajnije utiču na rešavanje vojnih pitanja koja su te situacije postavljale kao što je to bio Josip Broz Tito.

Titov vojni aktivitet znatno se razlikuje od aktiviteta klasičnih i brojnih savremenih vojnih delatnika i mislilaca. Razlika je, kako u njegovoj širini, tako i u kvalitetu.

Zbog njegove širine, on se ne iscrpljuje u sferi ratne veštine. Pored ratne veštine, on se proteže na odnos prema savremenom ratu, vojne subjekte i vojne oblike oslobodilačkog, revolucionarnog i odbrambenog rata, zatim, na vojnu organizaciju koja omogućava da se ti subjekti izraze, kao i ulogu vojne sile u očuvanju mira i socijalističkom samoupravnom preobražaju društva. Kao takvo, ono se ne može kvalitetno istraživati i promišljati u okviru jedne nauke, već jedino na multidiscipliniran način.

Titovo vojno delo, s druge strane, nije kabinetsko vojno učenje, niti pak instrumentalno delovanje podstaknuto i usmeravano njemu vanjskom silom, već jedinstvo teorije i prakse. Praktična strana njegove delatnosti uvek ga je štitila od dogmatizma, doktrinarstva i sterilnih apstraktnih konstrukcija. Ona ga je učvršćivala u shvatanju da je bitno obeležje stvaralačkog odnosa prema marksizmu njegovo obogaćivanje u skladu sa stalnim menjanjem uslova i okolnosti u kojima čovek postoji i deluje. On, stoga, nije vojnik tradicionalnog tipa, opterećen doktrinarnim shematizmom klasičnog vojnog ustrojstva.

Tito je vojni delatnik i mislilac koji se podjednako bavi strategijom, operativkom i taktikom. Kao vrhovni komandant oružanih snaga bavi se problemima strategije, odnosno oružanom borbom kao celinom, i koordinira operacije i druga borbena dejstva radi ostvarenja strategijskih ciljeva. U funkciji komandanta operativnih sastava priprema i planira brojne i vrlo značajne operacije i komanduje snagama koje ih izvode. Sticajem istorijskih okolnosti bio je u prilici da kao vrhovni komandant bude i komandant taktičkih jedinica – rukovodi bojevima i komanduje bataljonima. Vrednost svojih ideja neprekidno proverava u praksi oružane borbe i na osnovu rezultata te provere dograđuje ih i dalje razvija.

Jedna od karakteristika Titove ratne veštine je uska povezanost i prožimanje političkog i vojnog pri opredeljivanju za konkretna rešenja i postupke u sferi oružane borbe. To se ne odnosi samo na strategijska dejstva, već i dejstva u domenu operativke i taktike. To se vidi iz njegovog koncepta grupisanja snaga, izbora težišta, vremena izvođenja borbenih dejstava, stepena upornosti i elastičnosti u realizaciji pojedinih zadataka, itd. Stoga je Edvard Kardelj bio je u pravu kada je istakao: »Tito nikada nije bio vojnik, a da istovremeno nije bio i političar; i nikada nije bio samo političar, a da istovremeno nije bio i vojnik«.

Zbog takve širine i kvaliteta vojnog delovanja Tito je bio u stanju da izvrši krupne vojne zadatke koje mu je istorija nametnula. A za njih se temeljno teorijski pripremao. Znatno pre početka narodnooslobodilačkog rata izučio je klasike marksizma i vojna iskustva oktobarske revolucije, građanskog rata u Rusiji, španskog građanskog rata i oslobodilačkog rata u Kini. Dela svetskih vojnih klasika (Bleika, Klauzevica, Žominića, Mahana, Suvorova, Frunzea, i

drugih) čitao je u originalu i u nemačkom i ruskom prevodu. Pored toga, dosta vremena posvetio je izučavanju vojnih iskustava vekovnih borbi naših naroda za slobodu.

Rukovodeći se marksističkim metodom, izuzetnu pažnju posvetio je izučavanju savremenog rata. Spoznao je uzroke, obeležja i posledice drugog svetskog rata i ratova vođenih posle njega. Jedan je od najpoznatijih vojskovođa u drugom svetskom ratu. Ogromnu energiju ispoljio je u borbi za očuvanje mira kao egzistencijalne potrebe čovečanstva. Time se afirmisao kao prvorazredan vojskovođa, mislilac savremenog rata i borac za mir.

Nasuprot tradicionalnim shvatanjima subjekata ratovanja, koji ih svode na vojne institucije države, Tito u prvi plan ističe ulogu naroda kao subjekta rata. Ali, za njega, narod je subjekt rata samo potencijalno. On to postaje u realnosti samo u oslobodilačkom, revolucionarnom i odbrambenom ratu pod presudnim uticajem i pod vođstvom njegovih najprogresivnijih idejnih i političkih snaga.

Traganje za vojnim oblicima oslobodilačkog i odbrambenog rata, kao i oružane revolucije, determinisano je, pre svega, tim opredeljenjem. Stoga je Tito vrlo kritičan prema vojnim iskustvima oslobodilačkih i odbrambenih ratova, kao i prema borbi za socijalizam i odbranu njegovih tekovina. Ne zadovoljavaju ga, zato, vojnostrategijska upotreba gerile u vidu diverzija i pokreta otpora, oružana borba na barikadama, generalni štrajk i ulične demonstracije, niti, pak, grupisanje snaga na jednom prostoru radi očuvanja slobodne teritorije i njenog postepenog širenja u skladu sa slabljenjem neprijatelja i jačanjem vlastitih snaga. Njemu su, takođe, strani etatistički načini upotrebe vojne sile u očuvanju i razvoju tekovina socijalizma.

Tito se 1941. godine opredeljuje za masovne narodne ustanke u svim krajevima Jugoslavije u formi širokorazvijenog, sveobuhvatnog, a iz jednog centra vođenog partizanskog rata, koji zbog takvih svojih obeležja omogućava stvaranje kombinovanih oružanih snaga i bogatstvo kombinovanja vidova i oblika njihovih borbenih dejstava. U uslovima vrlo izražene etatizacije socijalističkih društava širom sveta, Tito u skladu sa svojom vizijom socijalističkog samoupravljanja, a osloncem na iskustva narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije, stvara takvu vojnu, odnosno odbrambenu organizaciju, koja je, s obzirom na stepen područstvenosti, nepoznata, kako marksizmu

kakvog Tito zatiče, tako i praksi borbe za socijalizam. Radi se o našoj koncepciji i sistemu opštenarodne odbrane.

Na temelju nove interpretacije marksističke ideje o naoružanom narodu, Tito izgrađuje oružane snage oslobodilačkog rata, socijalističke revolucije i socijalističkog društva, u čijim okvirima se izražavaju i dopunjuju radničko-klasni i najprogresivniji nacionalni interesi, s jedne, i zadovoljavaju potrebe njihove efikasnosti, s druge strane. Izgradnju borbenih sposobnosti oružanih snaga on razmatra sa stanovišta što potpunije mobilizacije svih materijalnih i duhovnih snaga naroda, čije su oružane snage integralni deo.

Tito je vrlo jasno definisao ulogu subjektivnog faktora, a posebno rukovođenja i komandovanja, u vojnoj sferi. Pri postojanju objektivnih uslova za vođenje rata i odbranu tekovina socijalističke revolucije, odlučujuću ulogu ima čovek, odnosno rukovođenje i komandovanje koje je sposobno da organizuje vojne snage i usmeri ih na rešavanje postavljenih zadataka. Od njih, u tom kontekstu, zavisi ishod boja, operacije i celog strategijskog plana, kao i uspesi u jačanju odbrambene moći zemlje. Najbolji dokaz za to je sama Titova vojna delatnost.

Ratnu veštinu Tito ne smatra nekom uskom specijalističkom delatnošću. On razvija takvu ratnu veštinu koja omogućava da se najšire društvene snage što potpunije ispolje u pripremi, obezbeđenju i izvođenju borbenih dejstava i drugih vidova borbe i otpora. Za njega ratna veština nije skup okoštalih principa, kojima se pridaje isti značaj u različitim istorijskim uslovima i okolnostima, već sposobnost reagovanja na konkretne taktičke, operativne i strategijske izazove koje nameću konkretne ratne situacije. Njegove genijalne procene situacije (demografskih, političkih, ekonomskih, kulturnih, vojnih i drugih uslova), njegova konkretnoistorijska dijalektika kombinovanja snaga, sredstava, metoda i vidova dejstava izrazita su potvrda jednog originalnog poimanja ratne veštine.

Tito vojnu moć ne reducira na moć države i njenih institucija. U njenoj proceni polazi od ekonomskih, klasno-političkih, moralnih, tehničko-tehnoloških, socijalnih, vojnih i drugih obeležja društva i njegovog okruženja. Po njegovom mišljenju, nijedan njen element sam za sebe nije dovoljna vrednost. Zbog toga ih je nužno procenjivati i poznavati ne samo kao delove celine, već u njihovom uzajamnom dijalektičkom prožimanju. Jedino područstvljenu vojnu

silu (njenu potencijalnu i realnu upotrebu) Tito smatra činocem socijalističkog preobražaja društva i odbrane njegovih tekovina.

Titovo vojno nasleđe nije nikakav arhiv, već bogata riznica ideja, podsticaja i usmerenja ne samo za sadašnjost već i za budućnost. Ono je nezamenjiva orijentacija u prevazilaženju, kako militarizma »nach aussen«, tako i militarizma »nach innen«. Razmotrimo, detaljnije, ovo drugo prevazilaženje kroz analizu Titovog koncepta odbrambenog organizovanja jugoslovenskog društva.

DEMILITARIZACIJA ODBRAMBENIH AKTIVNOSTI

Svi veliki socijalistički mislioci bili su vrlo aktivni u promišljanju vojne problematike kao odlučujuće komponente socijalističkog preobražaja društva. Njihove koncepcije revolucije bile su, stoga, usko povezane sa preobražajem države i jedne od njenih temeljnih institucija – vojske. Osnovno pitanje koje su postavljali bilo je: kako preobraziti vojnu organizaciju građanskog društva kao instrument vladavine buržoazije, s jedne, i izgraditi vojnu, odnosno odbrambenu organizaciju primerenu socijalističkom društvu, s druge strane?

»Sledeći pokušaj francuske revolucije, neće se više, kao do sada«, pisao je Marks analizirajući iskustva Pariske komune, »sastojati u tome da se birokratsko-vojna mašina prenese iz jednih ruku u druge, nego da se razbije, i to je preduslov svake stvarne narodne revolucije na kontinentu. Baš to i pokušavaju da urade naši herojski pariski drugovi«. ¹ Tito je više nego bilo ko od njegovih savremenika ostao dosledan ovoj Marksovoj misli. Za njega je, naime, socijalističkoj revoluciji i socijalističkom preobražaju društva imanentno ne samo menjanje nominalnog klasnog nosioca vojne sile i promena klasnog sastava njenog komandnog kadra, već, nerazdvojno od toga, i menjanje socijalnog tipa vojne, odnosno odbrambene organizacije. Drugim rečima, za Tita, kao i za Marksa, državno-birokratsko, u suštini militarističko vojno organizovanje, nespojivo je s trajnim interesima i težnjama radničke klase.

Polazeći od izvornog teorijskog nasleđa marksizma, iskustva borbi za slobodu jugoslovenskih naroda i narodnosti,

¹ Pismo Marksa Kugelmanu, Marks-Engels, *Izabrana dela*, knj. II, »Kultura«, Beograd, 1950. str. 545.

posebno njihovog oslobodilačkog rata i socijalističke revolucije, prakse socijalističkog samoupravljanja i savremenog vojnotehničkog razvoja, Tito stvara takvu odbrambenu koncepciju čijom se realizacijom odbrambene aktivnosti podružtvljavaju u stepenu koji je nepoznat u istoriji. Teorijski gledano, radi se o novom odbrambenom konceptu i, u njegovim okvirima, novom tipu odbrambene, odnosno vojne organizacije.

Realizacija zamisli, čiju suštinu čini demilitarizacija vojne i drugih odbrambenih aktivnosti, nikada nije bila determinisana samo željama i htenjima revolucionarnog subjekta. Za Tita, kao mislioca i delatnika sa izuzetnim osećanjem za realnost, ona je, pre svega, uslovljena i zavisna od borbe za takav odnos moći društvenih snaga koji će socijalističkom društvu obezbediti njegov samoupravni razvoj. Istovremeno, taj razvoj zavisi i od toga koliko je odbrambena koncepcija podsticajna i koliko je odbrambena organizacija, kao njen konkretno istorijski izraz, pogodna za ispoljavanje svih društvenih snaga koje priznaju socijalistički karakter društva i samoupravni položaj radnika i radnog čoveka u njemu. U svakom slučaju, oni moraju da budu efikasni instrumenti održavanja, odbrane i funkcionisanja sistema klasne vlasti, tj. samoupravne vladavine, odnosno vodeće uloge radničke klase u demokratskoj povezanosti i uzajamnoj zavisnosti sa svim radnim i demokratski orijentisanim ljudima našeg društva.

Kroz ovu optiku treba posmatrati nastanak, razvoj i materijalizaciju Titove odbrambene koncepcije. Nastala u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji, ona se u posleratnom razdoblju dalje razvijala i ostvarivala onako kako se razvijalo celo naše društvo. Ne poričući kontinuitet njenog razvoja, treba istaći da on nije tekao po pravoj liniji. Takav nije mogao ni biti, jer se ni razvoj novog samoupravnog društva nije odvijao na taj način. Ono u čemu se taj kontinuitet manifestuje jeste permanentno teorijsko i praktično nastojanje da aktivnosti koje je država tradicionalno monopolisala postanu sastavni deo samoupravnih prava i odgovornosti radnih ljudi i građana. »Poslovi opštenarodne odbrane i društvene samozaštite«, kaže Tito, »obavljaju se sve više, da tako kažem, kroz rad i uz rad, postaju, dakle, dio redovnih svakodnevnih aktivnosti i radnih zadataka. Radni ljudi i građani – samoupravljači – sami organizuju svoju odbranu i samozaštitu u radnim i društveno-političkim zajednicama, a samo neophodne zajedničke poslove prenose na društvene, za to specijalno organizovane,

institucije kao što su Jugoslovenska narodna armija i službe bezbjednosti. Na taj način u praksi obezbjeđujemo podrštvljavanje odbrambene funkcije, koja je u drugim društvenim sistemima otuđena od radnog čovjeka». Ono »nužno proističe iz samoupravljanja i predstavlja njegov integralni dio«.²

To je bitno obeležje Titove odbrambene koncepcije socijalističkog društva. Ona je idejno-teorijsko uporište i putokaz u razvoju konkretnih odbrambenih oblika, odbrambene strategije i odbrambenog ponašanja ljudi i naroda u miru i ratu.

Odbrambena organizacija socijalističkog samoupravnog društva je, za Tita, izrazito polifunkcionalna. Pažljivijim čitanjem njegovih tekstova može se uočiti da joj on određuje sledeće funkcije:

a) ona je socijalni okvir u kojem se ostvaruje neposredno podrštvljavanje odbrane kao »revolucionaran proces i trajan interes radničke klase, naroda i narodnosti Jugoslavije,³ odnosno jača njihov samoupravni položaj. Jer, ističe Tito, u primeni koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite »moraju doći do izražaja prava našeg radnog čovjeka i ravnopravnost svih naših naroda i narodnosti u odbrani suvereniteta, nezavisnosti i teritorijalnog integriteta Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije«, kao i »odbrani daljeg samoupravnog socijalističkog društva«;⁴

b) njome se odvrća potencijalni agresor. Na taj način odbrambena organizacija postaje značajna prepreka realizacije politike s pozicije sile, čime doprinosi učvršćenju mira u svetu i afirmaciji principa ravnopravnosti među državama i narodima;

c) ona ima isključivo odbrambenu ulogu. Kao takva prvorazredan je instrument vođenja opštenarodnog odbrambenog rata u slučaju oružane agresije na našu zemlju;

d) opštenarodna odbrana nije za Tita organizacija koja iscrpljuje svoju ulogu samo u pripremama za rat i u ratu. Stoga, smatra da ona »treba da djeluje i u svakodnevnom životu«⁵ u borbi protiv svih pojava »specijalnog rata« i drugih negativnih pojava, koje ugrožavaju bezbednost zemlje i njen socijalistički samoupravni razvoj. »Opšte-

² Tito, J. B., *Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita*, »Svjetlost«, Sarajevo, 1980, str. 570. i 706.

³ *Isto*, str. 610.

⁴ *Isto*, str. 543.

⁵ *Isto*, str. 545.

narodna odbrana« kaže Tito, »podrazumijeva i energično reagovanje naših građana, a posebno komunista, na sve takve pojave. Prema tome, sastavni elementi opštenarodne odbrane su informativna služba i bezbjednost u najširem smislu:⁶

e) Opštenarodna odbrana ima značajnu idejno-integrativnu funkciju. Njome se jača svest ljudi i naroda o nužnosti socijalne kohezije u jugoslovenskim razmerama kao bitne determinante odbrane i zaštite slobode, nezavisnosti i mirnog samoupravnog društvenog razvoja.

To su samo one funkcije odbrambene organizacije socijalističkog samoupravnog društva, koje imaju neposredno odbrambeni sadržaj. Međutim, Tito često govori i o drugim njenim funkcijama (edukativnim, ekonomskim i kulturnim), koje imaju posredno odbrambeni karakter.⁷

Bitan deo te odbrambene organizacije su njene oružane snage, odnosno Jugoslovenska narodna armija i Teritorijalna odbrana. To su dva osnovna oblika jedinstvene vojne organizacije. U njima »poznato načelo da svaki građanin bude vojnik i svaki vojnik građanin – dobija realni smisao i sadržaj«.⁸

Teritorijalna odbrana nije rezerva klasične vojne organizacije, već sasvim novi vojni kvalitet. Neposredno izrastajući iz samoupravnih društvenih oblika, najmasovniji je oblik učešća radnih ljudi i građana u oružanoj borbi i drugim vidovima otpora. Jugoslovenska narodna armija je udarni deo oružanih snaga. Jedinstvo klasnih i političkih ciljeva Jugoslovenske narodne armije i Teritorijalne odbrane i njihova funkcionalna komplementarnost suštinska su obeležja Titovog koncepta vojne organizacije jugoslovenskog društva.

Nasuprot tendencijama za republičkom ili nacionalnom segmentacijom oružanih snaga Tito naglašava nužnost njihovog jedinstva. Izvodi je iz karaktera našeg društveno-političkog uređenja i karaktera eventualnog rata. Za njega »odbrana bilo kog dijela naše teritorije tiče se podjednako svih nas«.⁹

Bez preterivanja se može reći da odbrambenu organizaciju sa ovakvim obeležjima ne možemo naći ni u marksističkom teorijskom nasleđu ni u realnosti socijalističkih društava savremene epohe. Stoga je Tito na Desetom kon-

⁶ Isto, str. 545.

⁷ Isto, str. 381, 382, 413, 414, 483, 527.

⁸ Isto, str. 697.

⁹ Tito, *Vojna djela*, tom V, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1977, str. 134.

gresu SKJ s pravom konstatovao: »Dosadašnja izgradnja sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite spada u najkrupnija ostvarenja našeg društvenog razvoja«.

JUGOSLOVENSKA NARODNA ARMIIJA – NERAZDVOJNI DEO NARODA

U strukturi odbrambene moći socijalističkog društva Tito naglašava ulogu JNA. S obzirom na to da se radi o vojnoj instituciji odbrambene organizacije socijalističkog samoupravnog društva, on je razvija u skladu sa klasno-političkim i vrednosnim karakteristikama toga društva. Stoga se ona, po njenim socijalnim obeležjima, razlikuje od vojnih institucija tradicionalnog, militarističkog, tipa. Analiza Titovih iskaza o nastanku i razvoju JNA, genezi i klasnim obeležjima njenog komandnog kadra, karakteru njenih unutrašnjih odnosa i njenim vrednosno-političkim i kulturnim obeležjima to očito pokazuje.

Jugoslovenska narodna armija je nastala na dobrovoljnoj osnovi u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji, kao »izraz zajedničkih potreba i želja svih naših naroda i narodnosti i kao rezultat borbe i rada komunista i naše Komunističke partije«. ¹⁰ Izrasla iz revolucije, »naša Armija nije nešto što bi bilo van samog naroda, ona nije instrument stvoren radi izvjesnih specifičnih zadataka, iako i takve zadatke ima, nego je sastavni dio naše narodne zajednice, koja živi ne samo vojničkim životom već i životom našeg opšteg današnjeg društvenog razvitka«. ¹¹ Ona nije samo »vezana hiljadama raznih niti sa narodom, već je nerazdvojni sastavni dio naroda, sa dubokim korjenom u njemu. . . i nosilac jedinstva i bratstva naših naroda – a to je ona tekovina velike oslobodilačke i revolucionarne borbe za koju su njeni borci umirali u ratu«. ¹² Njome je »oličen čitav naš narod«. ¹³ »Naša armija je ne samo po svom imenu, kaže Tito, već po cjelokupnom svom biću, opštenarodna. Nastala iz naroda, ona je takva ostala i do danas, produžujući da čuva tekovine koje smo izvojevali u prošlom ratu«. ¹⁴

¹⁰ Tito, *Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita*, str. 559.

¹¹ *Isto*, str. 410–412.

¹² *Isto*, str. 382.

¹³ *Isto*, str. 413.

¹⁴ Tito, *Vojna djela*, tom V, str. 270.

Ovakvo poimanje armije, koja je kao institucija u realnosti klasičnih i savremenih političkih sistema najelemenarniji socijalni supstrat države, ne samo u uslovima narodnooslobodilačkog rata i revolucije već i kada se ona kao oružana sila toga rata i revolucije formalno-pravno uobličila u vojnu organizaciju socijalističke države, presudno je uticalo na Titovu aktivnost u izgradnji komandnog kadra, unutrašnjih odnosa, etosa i drugih njenih obeležja.

Istorijski posmatrano, komandni kadar oružanih snaga narodnooslobodilačkog rata i revolucije sačinjavali »su ljudi iz naroda, to su seljaci, radnici, studenti, inteligencija i onaj mali broj poštenih oficira – rodoljuba« vojske starog režima. Broj tih poslednjih bio je mali u poređenju s bilo kojom drugom socijalističkom revolucijom. Kada nije bilo mogućnosti da se u ratu stvaraju dugotrajne vojne škole i akademije, rat je bio »surova, ali najbolja škola za sticanje vještine komandovanja«. ¹⁵ Taj kadar se, dakle, stvarao u procesu borbe s okupatorima i domaćim izdajnicima. Važno je istaći da se on »stvarao i pomoću samih boraca. Bori su iz svoje sredine izdvajali i pomagali da na njihovo čelo dođu najposobniji u ratnoj vještini«. ¹⁶ Taj kadar je uspješno komandovao armijom koja je pri kraju rata brojala 800.000 boraca i bila uvažena vojna sila antihitlerovske koalicije. A stvaranje oficirskog sastava s takvim obeležjima i ulogom i u tako izuzetno složenim uslovima predstavljala retkost u modernoj istoriji.

U suštini, istovrsna klasna obeležja ima oficirski sastav posleratne armije, kada su oficiri u sve većem broju ulazili u vojnu profesiju posle završenih vojnih škola i akademija. I u posleratnom periodu oni su pitali gotovo isključivo iz radničke klase i radnog seljaštva, tako da je sadašnji oficirski sastav Armije po svom neposrednom klasnom poreklu uglavnom radničko-seljački, dakle narodni. ¹⁷ A to je vrlo značajno sa stanovišta odnosa klasnih i političkih snaga i implikacija koje on ima za dalji razvitak naše socijalističke i samoupravne zajednice.

Oslanjajući se na svoje shvatanje o narodnom karakteru JNA i njenog starešinskog sastava, Tito smatra da u »Ar-

¹⁵ Tito, *Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita*, str. 202.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Socijalno poreklo pitomaca vojnih škola i akademija u posleratnom periodu usko je povezano sa promenama u klasnoj i slojevnoj strukturi jugoslovenskog stanovništva. Dok je u neposrednim posleratnim godinama većina pitomaca bila seljačkog porekla, krajem sedamdesetih godina preko četiri petine pitomaca potiče iz radničke klase.

miji mora i unutrašnji život biti sasvim drukčiji nego u drugim armijama«. ¹⁸ Čovek je za njega najveća vrednost i osnovni činilac odbrane. Stoga, on odnosima u vojnoj organizaciji i položaju čoveka u njoj pridaje prvorazredan značaj.

Tito posebno naglašava potrebu čvrste vojne discipline, bez koje ne može biti efikasne vojne organizacije. Ali, to nije državnom prinudom ili ideološkom manipulacijom iznuđena disciplina već »samodisciplina zasnovana na svijesti i političkom uvjerenju svakog pojedinog borca. Ona se zasniva na dubokom uvjerenju čitavog kolektiva kao cjeline da je takva disciplina neophodno nužna radi uspješne borbe protiv svih neprijatelja«. ¹⁹ Ta disciplina »nije kasarska, nije nametnuta odozgo, nije takva da ponižava ljude i čini ih instrumentima, već ih kao ljude i vojnike diže na još viši stepen. To je disciplina koja je svojstvena samo jednoj istinski socijalističkoj armiji«. ²⁰ Nerazdvojni deo takve discipline je drugarstvo između vojnika i starešina. Tito nikada ne govori o vojnoj disciplini, a da istovremeno ne istakne drugarstvo kao njen komplementarni deo.

Vojna disciplina je za Tita vrlo značajno političko pitanje. Nimalo ne potcenjujući njenu tehničko-tehnološku determinaciju, on njen karakter izvodi, pre svega, iz socijalne sfere. Konkretnije, stepen u kome će se odnosi u vojnoj organizaciji zasnivati na svesnoj disciplini a u kome na legitimnoj prinudi ne zavisi samo od htenja revolucionarne avangarde, već i od odnosa klasnih i političkih snaga u društvu. ²¹

Za razliku od vrednosnih obeležja tradicionalne vojne organizacije i osobito vrednosno-političkih obeležja njenog oficirskog sastava, koja je dele od građanskog društva, pa i njemu suprotstavljaju, u Titovom konceptu vojne organizacije nema mesta za druge vrednosti koje bi bile različite od najprogresivnijih vrednosti društva čiji je ona deo. Naprotiv, za njega Armija treba da bude prožeta istim onim moralnim, idejnim, političkim i kulturnim vrednostima kojima je prožet i narod. Stoga Tito insistira da ljudi u Armiji crpe svoj moral iz naroda, iz brige za svoju zemlju, iz brige za očuvanje tekovina koje su postigli u revoluciji.

¹⁸ Tito, *Isto*, str. 414.

¹⁹ *Isto*, str. 94-95.

²⁰ *Isto*, str. 414.

²¹ *Isto*, str. 275, 276. i 298.

»Ja sam često isticao«, kaže Josip Broz Tito, »vitalnost naših naroda, njihov optimizam i samopouzdanje, sposobnost i zrelost da razumiju teškoće i da ih objektivno cijene. Na slobodarskim tradicijama svakog od naših naroda izrasla je naša poznata ljubav prema slobodi, naša privrženost istini i pravdi. Iz svih tih pozitivnih osobina razvili su se hrabrost, smjelost i nepokolebljivost naših ljudi, njihovo dostojanstvo i ponos. Kada ovo danas ističem, želim da obratim pažnju pripadnika naše armije, a posebno starješinskog sastava, na to da u svojim redovima njeguju i razvijaju etičke i moralne norme u duhu tih pozitivnih osobina. Socijalistička svijest, patriotizam, pravilan odnos prema tekovinama revolucije, neumorna društveno-politička aktivnost, stalna i uporna težnja da se postižu sve bolji rezultati u radu – to treba da budu osobine pripadnika naše armije«. ²²

Tito insistira na razvijanju inicijativnosti, odgovornosti, smelosti, istrajnosti, samodiscipline i drugih ratničkih vrli na u jedinicama i ustanovama oružanih snaga. Ali, ispred svih njih, po njenom značaju, on ističe jednu vrednost – *jugoslovenstvo, kao socijalističko zajedništvo, utemeljeno na ravnopravnosti i bratstvu i jedinstvu naših naroda i narodnosti*. To je najvažnije vrednosno-političko obeležje JNA. Jer, naša zemlja se »može odbraniti samo zajednički, snagama svih republika, svih nacionalnosti i narodnosti«. A to »treba da bude svakom jasno, i u tom pravcu mi moramo vaspitavati naše ljude«. ²³

Saznavši da se ogroman deo pitomaca Vojne akademije Kopnene vojske u popisu stanovništva od 1971. godine izjasnio ne za konkretnu nacionalnu grupu, već kao Jugosloven, Tito je rekao:

»Pravilno ste učinili, drugovi, što na pitomce niste pravili pritisak u pogledu nacionalnog opredjeljenja. Njihovi odgovori znače da su oni politički zreli. Ali ja, kad to kažem, ne mislim da dajem podstrek za takvo opredjeljenje, jer smatram da se niko ne može odreći da je Srbin, Hrvat, Slovenac, Albanac, itd. To je veoma važno. Poreklo se mora znati i od toga ne treba bježati. Niko ne ide za tim da se u našoj zemlji anuliraju nacionalnosti. Ali u *prvom redu treba biti Jugosloven* (podvukao E.K.), čuvati jugoslovensku zajednicu kao vojnik i građanin.

²² Isto, str. 525.

²³ Isto, str. 336, 551, 576–661.

Pozitivno je što se u armiji gaji zajednički duh jugoslovenstva ne kao nove nacionalnosti, već kao pripadnosti socijalističkoj zajednici naših naroda».²⁴

Da je Titov koncept jugoslovenstva daleko od svake uniformnosti osobene za birokratski unitarizam najbolje se vidi iz njegovog shvatanja upotrebe jezika naših naroda i narodnosti u Jugoslovenskoj narodnoj armiji. On je pobornik ravnopravnosti svih tih jezika, ali je isto pobornik ideje da pitanje upotrebe jezika u vojnim institucijama treba rešiti *»onako kako je najkorisnije za udarnu moć naše armije, a ne zbog nekih trulih kompromisa ili nekih koncesija«*²⁵ (podvukao E.K.). S tim u vezi, on podstiče da »svi oficiri, ili bar dobar dio ako ne baš svi, nauče te jezike. S druge strane, oficiri koji se premještaju iz Slovenije u Srbiju ili iz Makedonije u Sloveniju itd., morali bi znati i jezike sredina u koje odlaze«. U armijskoj sredini »vojnik mora imati pretpostavljenog koji će s njim znati da razgovara«. A što se tiče »drugih jezika, jezika narodnosti, isto tako bi trebalo nešto preduzeti da bi i Albanci i Mađari mogli razgovarati na svom jeziku, jer oni često kompaktно služe u nekim jedinicama.«.²⁶

Dakle, taj koncept ne vodi asimilaciji manjih naroda, već naprotiv, podstiče i u sebi uključuje punu ravnopravnost i bratstvo i jedinstvo svih naših naroda i narodnosti. »Naša armija«, kaže Tito, »je nikla iz revolucionarne borbe koja se vodila u ime bratstva i jedinstva naroda Jugoslavije«. Zato se ta tekovina i vrednost moraju čuvati »kao zjenicu oka«. Komunisti i svi drugi pripadnici Armije »nijednog trenutka ne smiju dopustiti da njihova budnost u tome popusti, oni uvijek moraju raditi, živjeti i djelovati u skladu s visokim principima ravnopravnosti i jedinstva naših naroda«.²⁷

Tito na nov način koncipira ulogu i vrednosno-politička obeležja oficirskog sastava. Za njega oficir nije depolitizirana ličnost, član nekog zatvorenog reda koji je izolovan od društva. On nije jedini spasitelj otadžbine, već stručnjak (profesor, nastavnik i učitelj) koji osposobljava stanovništvo zemlje za odbranu njenog integriteta i tekovina socijalističkog preobražaja. Istovremeno, on je politički radnik, revolucionar. Konkretnije, on je »društveno-politički rad-

²⁴ Tito, *Vojna djela*, tom V, str. 5.

²⁵ Isto, str. 10.

²⁶ Tito, *Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita*, str. 555.

²⁷ Isto, str. 526.

nik, aktivista na terenu« i »neposredni vaspitač vojnika i svih svojih potčinjenih«. ²⁸ On je član revolucionarnog pokreta i zajedno s drugim njegovim pripadnicima, postojeći politički sistem vrednuje na osnovu toga koliko je on u funkciji ostvarivanja neposrednih i istorijskih interesa radničke klase. U okvirima vojnih institucija on utiče na razvoj socijalističke idejno-političke svesti mladih generacija i osposobljava ih ne samo da potpunije shvate vojnu organizaciju, njene ciljeve i njihovu ulogu u odbrambenoj sferi, već i za društveno-političko delovanje u društvu uopšte. Zajedno s drugim radnim ljudima, i ravnopravno s njima, oficiri učestvuju u političkoj akciji u različitim sferama društvenog života podstičući na taj način dalji razvoj društvenih odnosa u skladu s načelima političkog sistema socijalističkog samoupravljanja. Dakle, dok profesionalni vojnici tradicionalnih vojnih organizacija opštu vojnu obavezu, formiranje milicijskih snaga, ili bilo koju meru društva čiji je cilj makar i skromno kretanje ka demokratizaciji vojne delatnosti obično doživljavaju kao pretnju armiji i njenim vrednostima, pa stoga pružaju otpore tom procesu, dotle profesionalni vojnici naša armije treba da budu u prvim redovima borbe za što potpuniju demokratizaciju odbrambenih poslova i aktivnosti. A takvim svojim odnosom prema procesu koji demistifikuje vojnu profesiju, oni upravo ispoljavaju svoju revolucionarnu vrednosno-političku orijentaciju.

U razvijanju svih vrednosno-političkih i kulturnih obeležja vojnih institucija odbrambene organizacije socijalističkog društva Tito ističe posebnu ulogu i odgovornost Saveza komunista. Po njegovom mišljenju, »Savez komunista u armiji mora biti čvrsta organizacija«. On takođe »mora biti i oštiri nego ostale organizacije SKJ u određivanju kriterija po kome treba razlikovati ponašanje ljudi«. ²⁹ Jer, »Armija mora da bude potpuno na liniji Partije«. ³⁰

Takvu ulogu Saveza komunista Tito ne izvodi samo iz potrebe da se u odbrambenoj oblasti vodeća uloga Saveza komunista izražava i kao elemenat vlasti, već je legitimizira aktivnošću Saveza komunista Jugoslavije u organizovanju i predvođenju narodnooslobodilačkog ustanka, socijalističke revolucije i njegovim realnim doprinosom stvaranju jugoslovenske socijalističke samoupravne zajednice i njenih oružanih snaga.

²⁸ Isto, str. 523, 525.

²⁹ Tito, *Vojna djela*, tom V, str. 10.

³⁰ Tito, *Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita*, str. 595.

Stvaranje i razvoj Jugoslovenske narodne armije, kao oružane sile narodnooslobodilačkog rata, revolucije i socijalističkog samoupravnog društva, Titovo je delo. Važno je, međutim, istaći da on nikada nije smatrao da su u rezultatima njegovog mišljenja i delovanja iscrpljene sve mogućnosti razvoja Armije i područjavanja vojne delatnosti. Naprotiv, on kaže da su JNA i Teritorijalna odbrana, kao dva osnovna oblika organizovanja za oružanu borbu, »konkretni oblici primjene Marksove ideje o naoružanom narodu *na današnjem stepenu razvitka našeg socijalističkog društva i u okvirima postojećih međunarodnih odnosa*³¹ (podvukao E.K.). Na taj način, u svom učenju stvorio je teorijsku osnovu za »usavršavanje postojećih i iznalaženju novih, još boljih oblika organizovanja oružanih snaga«.³²

Ali, Tito je vrlo precizan u određenju tih aktivnosti: njima se mora čuvati i produbljivati narodni i revolucionarni karakter oružanih snaga. Stoga je stalno isticao značaj borbe protiv staljinističkih i anarholiberalnih snaga koje su pokušavale da, preko napada na Armiju, ugroze proces demilitarizacije odbrane imanentan socijalističkom samoupravnom društvu.

S U M M A R Y

ANTIMILITARISTIC FEATURES OF TITO'S CONCEPT ON THE DEFENCE ORGANIZATION OF SOCIALIST SOCIETY

Antimilitaristic features of Tito's military thought and action are determined by his revolutionary-marxist seeing the man and society. His military work is therefore a means of affirmation of subjectivity of men and people.

Tito's theoretical and practical orientation is expressed in his seeing the war as an instrument of solving of controversies between states, the military subjects and factors, forms of military organization in our liberation and defence war socialistic revolution, and the role of military force in the socialistic transformation of society. Central significance in this context have his views on people as the subject of war, revolution and defence of socialistic society. The entire Tito's military activity is imbued by his striving towards the people expressing itself in this way as much as possible. Tito's military work is therefore the irreplaceable orientation in overcoming both the militarism *nach aussen* (outwards) and the militarism *nach innen* (inwards).

His views Tito most fully expressed in his building up the concept and system of total national defence. Their essence is the socialization of military, i.e.

³¹ Isto, str. 697.

³² Isto, str. 706.

defence, activities that were by tradition monopolized by the state. Demilitarization of the defence domain was in his view inseparably linked with the development of workers's self-management. Upon this foundation Tito builds and develops the armed forces. The Yugoslav People's Army and Territorial Defence are two basic forms of the integrated military organization of the Yugoslav socialistic society. In these forms the well known principle that »every citizen should be a soldier and every soldier should be a citizen« gets real sense and contents. By its social properties (genesis and development, relationship with society, class properties of command and control personnel, character of internal relationships, values, political and cultural properties) the Yugoslav People's Army fundamentally differs from the classical, militaristic, forms of military organization. The YPA was and remained for Tito an inseparable part of people.

R É S U M É

LES CARACTERES ANTIMILITARISTES DE LA CONCEPTION DE TITO CONCERNANT L'ORGANISATION DE DEFENSE DE LA SOCIETE SOCIALISTE

Les caractères antimilitaristes de la pensée militaire et de l'oeuvre de Tito sont déterminés par son appréhension révolutionnaire-marxiste de l'homme et de la société. C'est pourquoi son oeuvre militaire sert de moyen d'affirmation de la subjectivité de l'homme et des peuples.

L'orientation théorique et pratique de Tito se traduit par son approche de la guerre, en tant que mode de règlement des antagonismes entre les Etats, par son appréhension des sujets militaires, des formes militaires et de l'organisation militaire de la guerre libératrice et défensive, de la révolution socialiste, ainsi que du rôle que joue la force militaire dans la transformation socialiste de la société. Dans ce contexte-là, l'intérêt central se résume à voir le peuple en tant que sujet de la guerre, de la révolution et de la défense de la société socialiste. L'ensemble de l'activité militaire de Tito est pénétrée d'une tendance à rendre possible au maximum l'affirmation du peuple. Ainsi l'oeuvre militaire de Tito sert d'orientation irremplaçable pour dépasser tant le militarisme *nach haussen* que le militarisme *nach innen*.

Tito a le mieux exprimé ses options par la mise au point de la conception et du système de défense populaire généralisée. Ceux-ci ont essentiellement pour origine la socialisation des activités militaires, c'est-à-dire de défense, qui par tradition étaient monopolisées par l'Etat. Pour lui, la démilitarisation de la sphère de défense est indissolublement liée au développement de l'autogestion socialiste. C'est sur cette base que Tito voit l'édification et le développement des forces armées. L'Armée populaire yougoslave et la Défense territoriale sont les deux formes fondamentales de l'organisation militaire unique de la société socialiste yougoslave. Le principe notoire d'après lequel »chaque citoyen est soldat et chaque soldat citoyen – y revêt son sens et son contenu réel«. Par ses caractères sociaux (origine et développement, son approche de la société, les caractères de classe, des cadres de commandement, les caractères des rapports internes, sa physionomie politique et culturelle) l'Armée populaire yougoslave diffère sensiblement des formes d'organisation militaire classiques militaristes. Pour Tito, l'APY a été et demeure la partie indissoluble du peuple.

Р Е З Ю М Е

АНТИМИЛИТАРИСТСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТИТОВСКОЙ КОНЦЕПЦИИ
ОБОРОНИТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО
ОБЩЕСТВА

Антимилитаристские характеристики военного мышления и деятельности товарища Тито определяются его революционно-марксистским пониманием человека и общества. Поэтому его военное дело является средством утверждения субъективитета людей и народов. Титовская теоретическая и практическая ориентация проявляется в его отношении к войне, представляющей собой способ разрешения межгосударственных противоположностей, к военным субъектам, военным формам и военной организации, а также к роли военной силы в социалистическом преобразовании общества. Центральное значение в этом контексте занимает понимание народа, како субъекта войны, революции и обороны социалистического общества. Совокупная деятельность товарища Тито пропитана стремлением, чтобы народ как можно больше проявил себя таким способом. Поэтому военное дело товарища Тито является незаменимой ориентацией в преодолении как милитаризма *nach aussen*, так и милитаризма *nach innen*.

Свои позиции товарищ Тито наиболее полно выразил в строительстве концепции и системы всенародной обороны. Их сущность составляет обобществление военных, т.е. оборонительных активностей, которые традиционно были монополией государства. Для него демилитаризация оборонительной сферы неразрывно связана с развитием социалистического самоуправления. На этой основе товарищ Тито строит и развивает вооруженные силы. Югославская народная армия и Территориальная оборона составляют две основные формы единой военной организации югославского социалистического общества. В них общеизвестный принцип, заключающийся в том, чтобы «каждый» гражданин был солдатом и каждый солдат гражданином — получает реальный смысл и содержание». По своим социальным характеристикам (становление и развитие, отношение к обществу, классовые признаки командного кадра, характер внутренних отношений, политические и культурные признаки) Югославская народная армия существенно отличается от классических, милитаристских форм военной организации. Она для товарища Тито была и осталась неотъемлемой частью народа.